

## आर्थिकदृष्ट्या विकसित राष्ट्रांतील लोकांचे आरोग्य

प्रा. डॉ. गजानन एस. जाणे

सुवालाल पाटणी कला व वणिज्य महाविद्यालय

पूलगाव

Email Id - gsjane812@gmail.com

मोबाईल नं - 8275155985

### सारांश :

आर्थिक दृष्ट्या विकसित राष्ट्रांमध्ये आरोग्याची स्थिती इतर देशांच्या तुलनेत अधिक चांगली असते, परंतु जीवनशैलीशी संबंधित आजार, मानसिक आरोग्याच्या समस्या आणि वृद्धत्वाशी संबंधित आरोग्य आव्हाने यांचाही परिणाम या देशांतील लोकांवर होतो. या लेखामध्ये आर्थिक दृष्ट्या विकसित राष्ट्रांतील लोकांच्या आरोग्यावरील घटकांचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. तसेच, आरोग्याच्या क्षेत्रातील प्रगत तंत्रज्ञान, सरकारी धोरणे आणि आरोग्यसेवांवरील खर्च यांचा आरोग्यावर होणाऱ्या परिणामाचा आढावा घेतला आहे. विकसित देशांमध्ये आरोग्यसेवा अत्याधुनिक असून नागरिकांसाठी ती सहज उपलब्ध असते. उदाहरणार्थ, अमेरिका, युरोपियन देश, आणि जपान यांसारख्या देशांमध्ये प्रगत तंत्रज्ञानावर आधारित निदान व उपचार पद्धती उपलब्ध आहेत. तसेच, सार्वजनिक आणि खाजगी आरोग्यसेवा व्यवस्थांचे उत्कृष्ट समन्वय आढळत.

### मुख्यशब्द :

आर्थिकदृष्ट्या विकसित राष्ट्रे, आरोग्यसेवा, जीवनशैली, मानसिक आरोग्य, वृद्धत्व, सार्वजनिक आरोग्य

### प्रस्तावना :

आर्थिक प्रगतीमुळे राष्ट्रांच्या लोकांच्या जीवनशैलीत आणि आरोग्यात मोठे बदल घडून येतात. विकसित देशांतील नागरिकांना उत्कृष्ट आरोग्यसेवा, संतुलित आहार, शुद्ध पाणी, स्वच्छता, आणि उच्च दर्जाचे जीवनमान मिळते. मात्र, या प्रगतीसोबत काही समस्या आणि आव्हानेही समोर येतात, जसे की जीवनशैलीशी संबंधित आजार, मानसिक आरोग्य समस्या, आणि वृद्धत्वाशी निगडित अडचणी. आर्थिकदृष्ट्या विकसित राष्ट्रे ही प्रगत अर्थव्यवस्था, उच्च तांत्रिक प्रगती, आणि राहणीमानाच्या उच्च दर्जामुळे प्रसिद्ध आहेत. या राष्ट्रांतील लोक आरोग्याबाबत जागरूक असतात आणि त्यांना उच्च दर्जाच्या वैद्यकीय सुविधा सहज उपलब्ध होतात. तरीही, जीवनशैलीशी संबंधित आजार (उदा., स्थूलता, मधुमेह), मानसिक आरोग्याच्या समस्या आणि वृद्ध लोकसंख्येच्या आरोग्यविषयक समस्या या मुख्य आव्हानांपैकी आहेत. या लेखात या राष्ट्रांतील लोकांच्या आरोग्यावरील विविध घटकांचे सखोल विश्लेषण करण्यात आले आहे.

### संशोधन पद्धती :

- डेटा संग्रह-आंतरराष्ट्रीय संस्थांकडून (WHO, OECD) मिळालेल्या अहवालांचा अभ्यास. विकसित राष्ट्रांतील वैद्यकीय संशोधन आणि आरोग्यविषयक अहवालांचा आढावा.
- सांख्यिकीय विश्लेषण आरोग्यसेवा आरोग्यसेवा क्षेत्रातील खर्चाचे GDP शी असलेले प्रमाण. विविध आजारांची सांख्यिकी माहिती (उदा., स्थूलता, हृदयविकार, मानसिक आरोग्याचे प्रश्न).

**अभ्यास क्षेत्र :** अमेरिका, जपान, जर्मनी, आणि स्वीडन यांसारख्या देशांचा अभ्यास.

### उद्देश :

1. आर्थिक दृष्ट्या विकसित राष्ट्रांतील आरोग्य स्थिती समजून घेणे.
2. आरोग्यावर प्रभाव टाकणाऱ्या जीवनशैलीशी संबंधित घटकांचा अभ्यास करणे.
3. आरोग्यविषयक धोरणे आणि त्यांचा प्रभाव तपासणे.
4. मानसिक आरोग्य आणि वृद्धत्वाशी संबंधित आव्हानांचा आढावा घेणे.

### विकसित देशांतील आरोग्यसेवेचे वैशिष्ट्ये :

विकसित देशांमध्ये आरोग्यसेवा ही त्यांच्या आर्थिक प्रगतीच्या, तंत्रज्ञानाच्या उच्चतम वापराच्या आणि मानवतावादी दृष्टिकोनाच्या अधिष्ठानावर उभी असते. ही आरोग्यसेवा अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर, कुशल मनुष्यबळ, तसेच सर्वसमावेशक आणि सर्वसुलभ आरोग्यसेवा प्रणाली या तत्वांवर आधारित असते. विकसित देशांतील आरोग्यसेवेची मुख्य वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत

**1) आरोग्य सेवा प्रणाली :** विकसित देशांमध्ये आरोग्यसेवा अत्याधुनिक असून नागरिकांसाठी ती सहज उपलब्ध असते. उदाहरणार्थ, अमेरिका, युरोपियन देश, आणि जपान यांसारख्या देशांमध्ये प्रगत तंत्रज्ञानावर आधारित निदान व उपचार पद्धती उपलब्ध आहेत. तसेच, सार्वजनिक आणि खाजगी आरोग्यसेवा व्यवस्थांचे उत्कृष्ट समन्वय आढळतो.

**2) जीवनशैलीशी संबंधित आरोग्य सेवा :** अत्याधुनिक जीवनशैलीमुळे मधुमेह, हृदयविकार, स्थूलता यांसारख्या आजारांचे प्रमाण वाढले आहे. तरीही, योग्य आरोग्य शिक्षण, फिजिकल फिटनेससाठी सुविधा, आणि आहाराच्या बाबतीत जनजागृतीमुळे या समस्या आटोक्यात ठेवल्या जातात.

**3) उच्च दर्जाची वैद्यकीय सेवा :** विकसित देशांतील आरोग्यसेवा ही जागतिक स्तरावर सर्वोत्तम मानली जाते. त्यांच्या आरोग्य सेवेत उच्च प्रशिक्षित डॉक्टर, नर्सेस, तंत्रज्ञ, आणि इतर आरोग्यसेवा कर्मचारी असतात. याशिवाय, या सेवेत आधुनिक आणि प्रभावी औषधे, उपकरणे, आणि उपचार पद्धतींचा समावेश असतो.

- 4) **सर्वसमावेशक आरोग्य प्रणाली** : विकसित देशांतील आरोग्यसेवा प्रणाली सर्व लोकांसाठी खुली आणि सर्वसमावेशक असते.
- 5) **सार्वजनिक आरोग्य सेवा** : सरकारकडून पुरविल्या जाणाऱ्या मोफत किंवा कमी खर्चाच्या सेवांचा समावेश होतो.
- 6) **खाजगी आरोग्य सेवा** : उच्चस्तरीय सेवा देण्यासाठी स्वतंत्र आरोग्य संस्थांची भूमिका महत्वाची असते. उदाहरणार्थ, कॅनडा, स्वीडन, आणि ब्रिटनसारख्या देशांमध्ये राष्ट्रीय आरोग्य सेवा प्रणाली आहेत ज्या नागरिकांना दर्जेदार आणि किफायतशीर उपचार प्रदान करतात.
- 7) **उत्तम वित्तीय आरोग्य संरक्षण** : विकसित देशांमध्ये आरोग्यसेवेचा खर्च नागरिकांच्या खांद्यावर पडत नाही, कारण तिथे विमा आधारित किंवा सरकार पुरस्कृत योजना असतात. अशा योजना नागरिकांना आर्थिक स्थैर्य आणि महागड्या वैद्यकीय उपचारांपासून संरक्षण देतात. युरोपियन देशांमध्ये सामाजिक आरोग्य विमा योजनांना प्राधान्य दिले जाते, तर अमेरिकेत "मेडिकेअर" आणि "मेडिकेड" अशा योजना आहेत.
- 8) **प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर** : तंत्रज्ञानातील प्रगतीमुळे विकसित देशांतील आरोग्यसेवा अत्याधुनिक झाली आहे. यामध्ये:
- 9) **कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI)** : निदान अधिक अचूक करण्यासाठी आणि वैद्यकीय अहवाल विश्लेषणासाठी वापर.
- i) **रोबोटिक्स** : शस्त्रक्रियेसाठी वापरण्यात येणारे आधुनिक यंत्र.
- ii) **टेलिमेडिसिन** : दूरस्थ भागातील लोकांना डिजिटल प्लॅटफॉर्मद्वारे आरोग्यसेवा उपलब्ध करून देणे. उदाहरणार्थ, अमेरिका आणि जपानमधील अनेक रुग्णालये रोबोटिक सर्जरी आणि डिजिटल वैद्यकीय नोंदींसाठी प्रसिद्ध आहेत.
- 10) **निवारक आरोग्यसेवेवर भर** : विकसित देशांमध्ये फक्त आजारांचे निदान आणि उपचारावर भर नसतो तर आजार टाळण्यासाठी निवारक उपायांनाही प्राधान्य दिले जाते. यासाठी- लसीकरण मोही, आरोग्य शिक्षण, सुसज्ज व्यायाम केंद्रे, पोषण सल्ला उदाहरणार्थ, फिनलंडसारख्या देशांमध्ये हृदयरोग आणि मधुमेह कमी करण्यासाठी जीवनशैली सुधारण्यावर भर दिला जातो.
- 11) **संशोधन आणि विकासावर गुंतवणूक** : विकसित देश संशोधन आणि विकासासाठी मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक करतात. नवीन औषधे, उपचारपद्धती, आणि वैद्यकीय उपकरणांच्या शोधात त्यांचा विशेष पुढाकार असतो. अमेरिका आणि जर्मनीसारख्या देशांमध्ये फार्मास्युटिकल आणि जैव-तंत्रज्ञान उद्योग जगात अग्रणी आहेत.
- 12) **संपूर्ण लोकसंख्येचे कवरेज** : विकसित देश आरोग्यसेवा सर्व लोकांपर्यंत पोहोचवण्याचा प्रयत्न करतात. यामध्ये महिला, बालक, वृद्ध, आणि दिव्यांग व्यक्ती यांच्यासाठी विशेष योजना आखल्या जातात. उदाहरणार्थ, कॅनडामध्ये कोणत्याही व्यक्तीला त्याच्या आर्थिक स्थितीवर आधारित आरोग्यसेवेत भेदभाव होत नाही.

13) **आरोग्यसेवेत पारदर्शकता आणि जबाबदारी** : विकसित देशांमध्ये आरोग्यसेवा प्रणाली पारदर्शक आणि जबाबदार आहे. रुग्णालये, विमा कंपन्या, आणि औषध कंपन्या या सर्व संस्था सरकारच्या कडक नियमांखाली कार्यरत असतात. यामुळे रुग्णांना योग्य माहिती आणि सेवा मिळण्याची हमी असते.

14) **आपत्ती व्यवस्थापन आणि तयारी** : आरोग्यसेवेत नैसर्गिक आपत्ती, साथीचे आजार, आणि अन्य संकटे हाताळण्यासाठी विकसित देशांकडे सुसज्ज प्रणाली आहे. यामध्ये तातडीच्या सेवा, आवश्यक वैद्यकीय साहित्याचा साठा, आणि जलद प्रतिसाद यांचा समावेश होतो. उदाहरणार्थ, कोविड-19 साथीच्या काळात दक्षिण कोरिया आणि जर्मनी यांनी जलद चाचण्या आणि संपर्क शोध यंत्रणा प्रभावीपणे वापरल्या.

15) **आंतरराष्ट्रीय सहकार्य** : विकसित देश आरोग्यसेवेच्या जागतिक पातळीवरील प्रश्नावर सहकार्य करतात. ते जागतिक आरोग्य संघटनेशी (WHO) हातमिळवणी करतात आणि गरजूंना आर्थिक व वैद्यकीय मदत पुरवतात.

#### **सामाजिक व आर्थिक घटकांचा आरोग्यावर परिणाम :**

1) **आर्थिक स्थैर्याचा प्रभाव** : विकसित राष्ट्रांतील लोकांना उच्च उत्पन्नामुळे आरोग्य सेवा सहज उपलब्ध होते. त्यामुळे वेळेवर निदान आणि उपचार होऊ शकतात. आर्थिक स्थैर्यामुळे लोक चांगल्या जीवनशैलीकडे वळतात, जसे की आरोग्यदायी आहार, व्यायाम, आणि मानसिक आरोग्य संवर्धनासाठी सुविधा.

2) **सामाजिक संरचना** : शिक्षणाचा दर्जा, सामाजिक सुरक्षेच्या योजना, आणि लोकांमधील समानता हे घटक आरोग्यावर सकारात्मक प्रभाव टाकतात. उदाहरणार्थ, नॉर्वे, स्वीडन यांसारख्या देशांमध्ये आरोग्यसेवा मोफत किंवा अत्यल्प दरात उपलब्ध आहे, ज्यामुळे समाजातील प्रत्येक वर्गाला आरोग्य सुविधा मिळू शकतात.

#### **आरोग्य समस्यांशी निगडित आव्हाने :**

1) **स्थूलता आणि तिचे परिणाम** : विकसित देशांमध्ये जंक फूडच्या सेवनामुळे आणि शारीरिक हालचालींच्या अभावामुळे स्थूलतेची समस्या वाढली आहे. यामुळे हृदयविकार, उच्च रक्तदाब, आणि मधुमेह यांसारखे आजार वाढत आहेत.

2) **मानसिक आरोग्य समस्या** : आर्थिक प्रगतीनंतरही मानसिक आजारांचे प्रमाण जास्त असल्याचे आढळते. स्पर्धात्मक जीवनशैली, एकटेपणा, आणि कामाचा ताण हे मानसिक आजारांच्या वाढीला कारणीभूत आहेत.

3) **वृद्धत्वाशी निगडित समस्या** : विकसित देशांमध्ये वृद्ध लोकसंख्येचे प्रमाण जास्त आहे. त्यामुळे वृद्ध लोकांच्या आरोग्य सेवा, वृद्धांसाठी विशेष योजना, आणि सामाजिक आधारव्यवस्थेची गरज निर्माण झाली आहे.

#### **तंत्रज्ञान व संशोधनाची भूमिका :**

1) **वैद्यकीय तंत्रज्ञान** : विकसित देश वैद्यकीय क्षेत्रातील संशोधनात आघाडीवर आहेत. नवनवीन निदान पद्धती,

औषधोपचार, आणि शस्त्रक्रिया यामुळे लोकांचे जीवनमान उंचावले गेले आहे.

2) **डिजिटल हेल्थ** : डिजिटल तंत्रज्ञानाच्या मदतीने टेलीमेडिसिन, मोबाइल हेल्थ ॲप्स, आणि आरोग्य व्यवस्थापन प्रणाली विकसित करण्यात आल्या आहेत. हे उपाय ग्रामीण व दुर्गम भागातील लोकांसाठीही फायदेशीर ठरतात.

**विकसित देशांतील आरोग्य धोरणे :**

1) **सार्वजनिक आरोग्य धोरणे** : विकसित देशांमध्ये आरोग्य सुधारण्यासाठी सरकारे सकस आहार, व्यसनमुक्ती, आणि स्वच्छतेविषयी जनजागृती करतात. तंबाखू आणि मद्यपानावरील नियंत्रणासारखी धोरणे यशस्वी ठरली आहेत.

2) **विमा व वित्तीय योजनांचा लाभ** : नागरिकांना आरोग्य विम्याच्या योजना मोठ्या प्रमाणावर उपलब्ध असतात, ज्यामुळे वैद्यकीय खर्च कमी होतो. उदा. जर्मनी आणि फ्रान्समध्ये युनिव्हर्सल हेल्थकेअर प्रणाली आहे, जी प्रत्येक नागरिकाला समाविष्ट करते.

**आरोग्य सुधारण्यासाठीचे उपाय :**

1) **शिक्षण व जनजागृती** : आरोग्य शिक्षण आणि सकस जीवनशैलीविषयी माहिती देणारे कार्यक्रम महत्त्वाचे ठरतात. शाळा, महाविद्यालये, आणि माध्यमांच्या मदतीने आरोग्य विषयक माहिती पसरवली जाते.

2) **संतुलित आहार** : विकसित देशांतील लोक आहाराबाबत अधिक जागरूक आहेत. सेंद्रिय आणि नैसर्गिक पदार्थांचा समावेश वाढला आहे, ज्यामुळे पोषणस्थिती सुधारते.

3) **मानसिक आरोग्याची काळजी** : मानसिक आरोग्य सेवांसाठी अधिक निधी उपलब्ध करून देणे, सल्लागार सेवा वाढवणे, आणि कामाच्या ठिकाणी ताण कमी करण्यासाठी उपाययोजना करण्यात येतात.

**निष्कर्ष :**

आर्थिक दृष्ट्या विकसित राष्ट्रांतील लोकांचे आरोग्य सरासरी चांगले असले तरी जीवनशैलीशी संबंधित आजार, मानसिक आरोग्याच्या समस्या, आणि वृद्धत्वाशी संबंधित आरोग्य आव्हाने यांना सामोरे जाण्यासाठी अधिक प्रभावी उपाययोजना करणे आवश्यक आहे. तांत्रिक प्रगतीमुळे आरोग्य सुधारण्याच्या शक्यता वाढल्या आहेत, परंतु लोकांच्या जीवनशैलीत बदल करणे ही प्राथमिक गरज आहे. आर्थिकदृष्ट्या विकसित राष्ट्रांतील लोकांचे आरोग्य हे त्यांच्या सामाजिक व आर्थिक प्रगतीचे प्रतिबिंब आहे. तंत्रज्ञान, संशोधन, आणि धोरणांच्या माध्यमातून आरोग्य सुधारण्याचे प्रयत्न होत आहेत. मात्र, जीवनशैलीशी संबंधित आजार, वृद्धत्वाशी निगडित समस्या, आणि मानसिक आजार यांसारख्या आव्हानांवर मात करण्यासाठी अधिक व्यापक उपाययोजना आवश्यक

आहेत. भविष्यात आरोग्य सेवांमध्ये समानता आणण्यासाठी आणि जीवनशैलीत सुधारणा करण्यासाठी या राष्ट्रांना एकात्मिक दृष्टिकोन अवलंबावा लागेल. विकसित देशांतील आरोग्यसेवेची प्रणाली ही दर्जेदार, प्रगत, आणि सर्वसमावेशक असल्यामुळे इतर देशांसाठी एक आदर्श मानली जाते. या देशांतील आरोग्यसेवेची वैशिष्ट्ये म्हणजे कुशल मनुष्यबळ, अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर, निवारक उपाययोजना, आणि वित्तीय सुरक्षा यांचा यशस्वी संगम आहे. या प्रणालीमुळे नागरिकांचे आरोग्य सुधारते तसेच देशाच्या आर्थिक आणि सामाजिक प्रगतीलाही चालना मिळते.

**संदर्भ :**

- वर्ल्ड हेल्थ ऑर्गनायझेशन (WHO) – ग्लोबल हेल्थ रिपोर्ट्स
- जर्नल ऑफ इंटरनॅशनल मेडिसिन – मानसिक आरोग्य आणि जीवनशैली आजार
- OECD हेल्थ स्टॅटिस्टिक्स 2023
- "Health Systems in Developed Nations," जर्नल ऑफ हेल्थ पॉलिसी
- युनायटेड नेशन्स - सस्टेनेबल डेव्हलपमेंट गोल्स (SDG)
- "Who Constitutions , Basic Document Forty-Night Edition Pdf, Who April 2020.
- World Health Organization From The Original On 19 March 2020 Retrieved 17 March 2020